

УДК 005.52:658.15

Смолякова О. М.

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

У статті проаналізована сучасна економічна ситуація в Україні. Досліджено теоретичні обґрунтування методичного підходу до оцінювання економічної стійкості підприємства. Розкрито зміст економічної стійкості та її складові. Запропоновано етапи методичного підходу до оцінювання економічної стійкості підприємства. Наведено рекомендації налаштування цього підходу відповідно до умов конкретного підприємства.

Ключові слова: економічна стійкість підприємства, оцінювання, методичний підхід, етапи, економічний аналіз.

Постановка проблеми. Наразі Україна знаходиться в одній із найтяжчих кризових ситуацій, яка супроводжується скороченням виробництва, погіршенням умов залучення зовнішнього фінансування та зростанням видатків бюджету на фінансування силових відомств і відновлення зруйнованої інфраструктури; зростанням боргового навантаження на бюджет через необхідність фінансування дефіциту та заборгованість основних стратегічних підприємств.

Результати політичних та економічних потрясінь поширилися на більшість секторів вітчизняної економіки. Внаслідок цього поглиблюють-

ся наявні диспропорції, прискорюється падіння ВВП, скорочення об'ємів промислового виробництва, виконаних будівельних робіт, зовнішньої торгівлі, зниження обсягів освоєння капітальних інвестицій тощо [1].

Такі негативні умови діяльності особливо впливають на діяльність великих машинобудівних підприємств. Це проявляється не лише у зменшенні бюджетних та валютних надходжень, а й у підвищенні рівня безробіття, що негативно вплине на рівень економічного зростання у короткостроковій перспективі. Актуальною постає проблема об'єктивного оцінювання економічної

стійкості підприємства з урахуванням впливу зовнішніх та внутрішніх дестабілізуючих факторів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми економічної стійкості підприємств привертала увагу багатьох вчених як в Україні, так і закордоном. В працях таких вчених, як В.І. Ткачук [2], С.В. Козловський [3], І.Г. Костирко [4], С.Г. Єзерська [5], Т.А. Ключко [6], С.О. Тхор [7], О.М. Зайцев [8], М.С. Кроленко [9], В.Л. Іванов [10], С.Н. Анохін [11] розглядалися методичні підходи до оцінювання.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Більшість вчених вважають, що економічна стійкість має ґрунтуватись на узагальненому показникові, при чому методи обчислення можуть бути різними. В сучасних умовах функціонування такої підхід є звуженим, що призводить до оцінки, далекої від об'єктивної.

Мета статті. З урахуванням неоднозначності в оцінюванні економічної стійкості підприємства набуває актуальності розробка такого її методичного підходу, який би врахував сучасні особливості зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства.

Виклад основного матеріалу. Оцінювання економічної стійкості підприємства – це неперервний процес дослідження, аналізу та прогнозування економічної стійкості підприємства, встановлення відхилень від нормального перебігу процесів за допомогою наявного аналітичного інструментарію з метою виявлення проблем, вузьких місць, як наявних, так і таких, що виникатимуть в майбутньому, а також їх усунення та визначення шляхів подолання у майбутньому засобом прийняття ефективних управлінських рішень.

Базуючись на цілях дослідження щодо оцінювання економічної стійкості

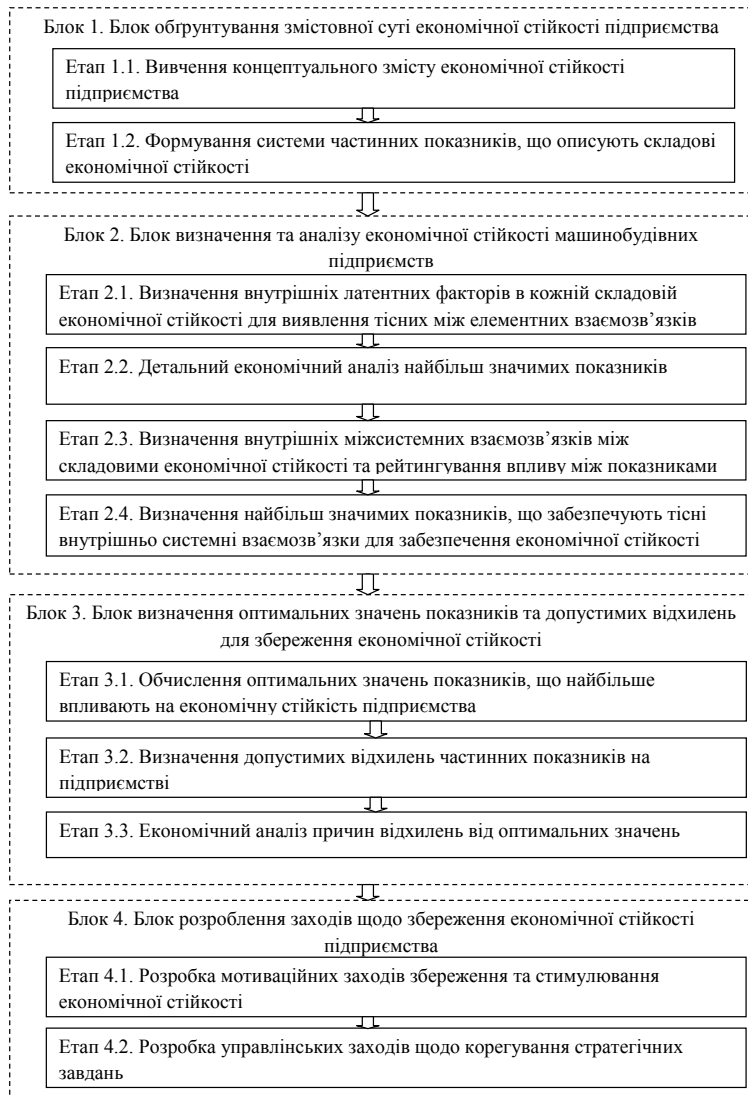

Рис. 1. Етапи методичного підходу до оцінювання економічної стійкості підприємства

підприємства доцільно організувати загальну методичку в чотирьох основних блоках, в кожному з яких реалізується ряд етапів (рис. 1).

Розглянемо зміст кожного з блоків поетапно.

У першому блоці передбачається теоретичне обґрунтування змістовної сутності економічної стійкості підприємства. На основі теоретико-логічного аналізу економічну стійкість підприємства запропоновано визначати як систему його характеристик, що відображає структурну узгодженість структурних елементів підприємства як економічної системи зі збереженням нормативних тенденцій змін економічних показників діяльності підприємства, що забезпечує рівноважний стан в умовах його економічного розвитку [12, с. 223].

Структурний аналіз економічної стійкості показав доцільність виокремлення основних складових економічної стійкості підприємства, а саме: витратної, виробничої, фінансової, функціонування щодо життєвого циклу, стійкості на ринках товарному та засобів виробництва, та стійкості до дестабілізуючих факторів [12, с. 226–227].

Адекватне відображення змісту економічної стійкості здійснюється завдяки системі частинних показників. На основі наукової літератури з проблем економічного та фінансового аналізу рекомендовано визначати економічну стійкість такою системою показників: *витратну стійкість* описувати відношенням ціни продукції до відповідних стандартів, рівнем рентабельності продукції, відповідністю якості продукції до галузевих стандартів, темпами зростання/зниження собівартості, питомою вагою витрат на просування товару, питомою вагою витрат на модернізацію виробництва, питомою вагою витрат на введення нових технологій або випуску нової продукції; *виробничу стійкість*: коефіцієнтом використання виробничих потужностей, кількістю впроваджених у виробництво нових технологій; питомою вагою витрат на машини, устаткування, інструменти, інші основні фонди і капітальні витрати, пов'язані з упровадженням інновацій і загальному обсязі витрат на інновації; фондоозброєністю, відповідністю розмірів поставлених ресурсів та їх необхідної потреби, виконанням нормативної величини запасів; питомою вагою працівників, які підвищили кваліфікацію у звітному році; питомою вагою працівників віком до 50 років; питомою вагою працівників, які виконують науково-технічну роботу; ступенем зносу основних фондів, часткою власної техніки в загальній кількості основних фондів, темпами росту продуктивності праці, рентабельністю основних фондів, фондовіддачею; *фінансова складова*: коефіцієнтом фінансової автономії, коефіцієнтом структури довгострокових вкладів, коефіцієнтом фінансової стабільності, загальним коефіцієнтом покриття, коефіцієнтом абсолютної ліквідності, коефіцієнтом поточної ліквідності, коефіцієнтом оборотності основного капіталу, коефіцієнтом оборотності дебіторської заборгованості, коефіцієнтом оборотності власних засобів, рентабельністю продажу, рентабельністю власного капіталу, рентабельністю підприємства; *стійкість функціонування щодо життєвого циклу*: співвідношенням між вартістю майна та його кредиторською заборгованістю, коефіцієнтом накопичення зносу, коефіцієнтом самофінансування, рівнем виконання планів, рівнем динаміки планів; питомою вагою підрозділів, що мають самостійний баланс; наявністю фондів розвитку на підприємстві для кожного підрозділу, ступенем відповідальності за підрозділами, зоною ризику для підприємства; *стійкість на ринку товарів та послуг*: часткою нової продукції, коефіцієнтом оновлення товарної номенклатури, часткою витрат на гарантійне обслуговування; часткою

продукції, що зазнала гарантійного обслуговування; економічною ефективністю експорту; індексом фізичного об'єму продукції, що експортується; коефіцієнтом віддачі коштів, вкладених в експортні операції; *стійкість на ринку засобів виробництва*: темпами зростання доходу від здачі майна; часткою майна, що використовується як застава для залучених коштів; питомою вагою постачання за прямими договорами, часткою порушень договорів постачання, часткою дебіторської заборгованості в коштах підприємства. Наведені показники повно та комплексно характеризують економічну стійкість підприємства.

У другому блоці для визначення та аналізу економічної стійкості машинобудівного підприємства рекомендується використовувати факторний аналіз для виявлення та визначення узагальнюючих характеристик, які є факторами та скороченим простором початкових показників. Отже, виявлені латентні фактори в кожній складовій економічної стійкості підприємств дозволять встановити першопричини, що обумовлюють зміну значень показників та забезпечують тісні взаємозв'язки. Для визначення внутрішнього взаємозв'язку між системами показників кожної складової економічної стійкості підприємств слід знехтувати незначимими показниками, застосувати канонічний аналіз, оскільки саме він дозволяє оцінити зв'язок між двома системами випадкових величин, що є системами показників, які описують кожну зі складових. Аналіз структури канонічних змінних і величини канонічних кореляцій дозволяє здійснити відбір найбільш інформативних змінних за характеристикою тісноти зв'язку між двома множинами змінних і змісту процесу [13, с. 457].

У третьому блоці методичного підходу пропонується знайти оптимальні значення показників, розв'язавши оптимізаційну лінійну задачу. Аналіз найбільш впливових показників [13, с. 461–464] показав, що до числа найбільш значимих за тісністю взаємозв'язку належить коефіцієнт самофінансування, тому його слід обрати за критерій цільової функції оптимізаційної задачі. Сама ж цільова функція – це регресійна залежність коефіцієнта самофінансування. Система обмежень в оптимізаційній задачі складається з урахуванням числових характеристик показників, отриманих на основі застосування інструментів описової статистики. Слід зауважити, що вагому роль для визначення економічної стійкості відіграє не лише визначення оптимальних значень показників, а й порівняння абсолютних і відносних відхилень реальних значень показників від оптимальних, що дозволить провести економічний аналіз причин цих відхилень.

У четвертому блоці передбачається розробка мотиваційних та управлінських (організаційних) заходів збереження та стимулювання економічної стійкості підприємства. Для розробки мотиваційних заходів щодо забезпечення та стимулювання економічною стійкістю пропонується використання матричного підходу, що дозволяє побудувати матрицю на двовірній системі координат.

За осями такої матричної структури представлені характеристики кожного зі станів показника економічної стійкості та показника дестабілізуючих впливів. Оскільки для дослідження станів використовується трикомпонентна система (для станів економічної стійкості: стійкі підприємства; проблемні підприємства та нестійкі підприємства; для дестабілізуючих впливів: агресивний вплив, нейтральний вплив, сприятливий вплив), то можлива побудова матриці управління 3x3, що формує дев'ять основних прогнозних станів економічної стійкості підприємства. В результа-

ті цього етапу можна розробити комплекс дієвих заходів щодо підвищення економічної стійкості підприємства та розробити стратегічні завдання, які враховували б збереження умов та факторів, що позитивно впливають на стійкість. Корегування стратегічних завдань може виконуватись у двох напрямках: відносно стійкості до впливу дестабілізуючих факторів (зовнішні стратегічні завдання) та відносно досягнення або збереження оптимальних значень показників, отриманих за результатами третього блоку методичного підходу (внутрішнє стимулювання та корегування стратегічних завдань). З огляду на перший напрямок корегування можливі певні стратегічні завдання: стимулювання виробничої діяльності та конкурентоспроможності, активізація зовнішнього моніторингу, стимулювання персоналу та, залежно від стану економічної стійкості, стимулювання реструктуризації. Конкретними завданнями у цьому

розрізі можуть бути: надання підприємству державної підтримки з погляду забезпечення його замовленнями; реалізація політики протекціонізму для цього підприємства; складання короткотермінових валютних або з плаваючим курсом контрактів з покупцями; визначення покупців та складання контрактів у фіксованих цінах або укладання ф'ючерських контрактів; визначення та стимулювання вузьких місць на підприємствах; посилення обґрунтованості показників роботи підприємства; стимулювання внутрішнього контролю для уникнення внутрішньої дестабілізації тощо. Розробка заходів стимулювання має також враховувати результати оптимізаційної моделі.

Висновки і пропозиції. Отже, реалізація запропонованого методичного підходу до оцінювання економічної стійкості має здійснюватись поетапно та цілеспрямовано, що надає можливість промисловому підприємству вистояти в кризових ситуаціях.

Список літератури:

1. Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України [Електронний ресурс]: [веб-сайт]. – Режим доступу: www.niss.gov.ua.
2. Ткачук В.І. Економічна безпека та стійкість сільськогосподарських підприємств: моногр. / В.І. Ткачук, О.А. Прокопчук, М.І. Яремова. – Житомир: Нац. агрокол. ун-т.: Волинь, 2013. – 274 с.
3. Козловський С.В. Управління сучасними економічними системами, їх розвитком та стійкістю: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / С.В. Козловський. – Вінниця, 2011. – 32 с.
4. Костирко І.Г. Фінансово-економічна стійкість сільськогосподарських підприємств: теорія і практика: моногр. / І.Г. Костирко, Т.І. Поверляк. – Л.: Нац. аграр. ун-т.: Ліга-Прес, 2014. – 169 с.
5. Езерская С.Г. Методика оценки уровня экономической устойчивости промышленного предприятия / С.Г. Езерская // Социально-экономические проблемы развития региона: материалы Междунар. науч.-практ. конф. – Иваново: Иванов. гос. ун-т. – 2006. – Ч. 2. – С. 76–81.
6. Ключко Т.А. Моделирование экономической устойчивости сельскохозяйственных предприятий Украины / Т.А. Ключко // Молодой ученый. – 2014. – № 2. – С. 455–458.
7. Тхор С.О. Управління економічною стійкістю підприємства: автореф. дис. ... канд. наук: спец. 08.00.04 / С.О. Тхор. – Луганськ, 2005. – 18 с.
8. Зайцев О.Н. Оценка экономической устойчивости промышленных предприятий (на примере промышленности строительных материалов): автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством» / О.Н. Зайцев. – Хабаровск, 2007. – 23 с.
9. Кроленко М.С. Система показників економічної стійкості промислового підприємства / М.С. Кроленко // Економічний вісник Донбасу. – 2011. – № 3(25). – С. 180–187.
10. Іванов В.Л. Управління економічною стійкістю промислових підприємств (на прикладі підприємства машинобудівного комплексу): моногр. – Луганськ: СНУ ім. В. Даля, 2005. – 268 с.
11. Анохин С.Н. Методика моделирования экономической устойчивости промышленных предприятий в современных условиях / С.Н. Антохин. – Саратов: Саратовский гос. технический ун-т. – 2000. – 44 с.
12. Малярець Л.М. Уточнення змісту економічної стійкості підприємства та її складових / Л.М. Малярець, О.М. Смолякова // Комунальне господарство міст: наук.-техн. зб. – Х.: 2013. – С. 221–228. – (Серія «Економічні науки»; вип. 108).
13. Малярець Л.М. Визначення внутрішніх взаємозв'язків як умов економічної стійкості підприємства / Л.М. Малярець, О.М. Смолякова // Проблеми економіки. – 2014. – № 4. – С. 455–465.

Смолякова О. Н.

Харьковский национальный университет имени Семена Кузнеця

МЕТОДИЧЕСКИЙ ПОДХОД К ОЦЕНКЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ УСТОЙЧИВОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Резюме

В статье проанализирована современная ситуация в Украине. Исследованы теоретические обоснования методического подхода к оценке экономической устойчивости предприятия. Раскрыто содержание экономической устойчивости и ее составляющие. Предложены этапы методического подхода к оценке экономической устойчивости предприятия. Приведены рекомендации адаптации этого подхода к условиям конкретного предприятия.

Ключевые слова: экономическая устойчивость предприятия, оценка, методический подход, этапы, экономический анализ.

Smoliakova O. N.

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

METHODICAL APPROACH TO THE ASSESSING OF ECONOMIC STABILITY OF ENTERPRISE

Summary

The present situation in Ukraine is analyzed in the article. Theoretical substantiation of the methodical approach to the assessment of the economic sustainability of the enterprise investigated. Content of the economic sustainability and its components are disclosed. Stages methodical approach to the assessment of the economic sustainability of the enterprise presented. Recommending the use of this approach to the conditions of concrete enterprise is given.

Keywords: economic stability of the enterprise, assessment, methodical approach, stages, economic analysis.